

Korta meddelanden

En nyfunnen avsatsyxan i Södermanland

I samband med arkeologiska och miljöarkeologiska undersökningar på fastigheterna Ullevi, Hammersta och Täby i Gåsinge-Dillnäs sn., Gnestads kommun, Södermanland, påträffades i oktober 2001 en avsatsyxan (pålstav) av brons (fig. 1). Undersökningarna, som bedrivs av institutionen för arkeologi vid Umeå universitet under ledning av Thomas B. Larsson och Roger Engelmark, syftar till att kartlägga området omkring en av Södermanlands största hållristningslokaler, belägen i Ekbacken på fastigheten Ullevi (raå 207). Ansvarig för hållbilds-dokumentationen är hedersdoktor Sven-Gunnar Broström, Umeå universitet. Projektet är knutet till universitets s.k. HUMlab (humanistiska fakultetens datorlab) och målsättningen är att genom arkeologiska och miljöarkeologiska data skapa en virtuell datormodell över hållristningslokalen och dess omland (ca 1 x 1 km), så som det kan ha gestaltat sig under bronsåldern (mer information om projektet finns att hämta på:

www2.humlab.ume.se/hsm/

Yxan påträffades av Roger Engelmark vid provtagning i åkermarken strax intill två skärystenshögar på fastigheten Täby. Den låg på markytan och har kommit i dagen genom plöjning av åkern. Yxan, som har en svagt y-formad mittås och skadad nacke, är 13,5 cm lång, 4,3 cm bred (över eggen) och som tjockast 3,8 cm. Den väger 310 g. Ingen ornering är skönjbar. Den gröna årgen tyder på att den legat i syrehaltig miljö. Avsatsyxan från Täby är av en typ som traditionellt betecknas som »arbetsyxan» (Montelius 1872, A 38; Persson 1983, s.114 ff.), till skillnad från de betydligt smäckrare och vanligen ornerade vapenyxorna. Typen dateras generellt till perioderna I-II av bronsåldern (Broholm 1944; Forssander 1936; Burenhult 1999:411).

H. Persson nämner i sin uppsats från 1983 att det sammanlagt påträffats 436 avsatsyxor i Sverige, varav 357 kommer från kända fynd-

Fig. 1. Avsatsyxan av brons påträffad hösten 2001 i en åker på fastigheten Täby, Gåsinge-Dillnäs sn., Södermanland (foto Johan Olofsson). — Bronze Age axe found in the autumn of 2001 at Täby, Gåsinge-Dillnäs parish, Södermanland.

platser (1983, s. 115 f.). Av dessa är 80% av typen arbetsyxan. Andreas Oldebergs genomgång av metallföremål från äldre bronsålder tar upp nio avsatsyxor från landskapet Södermanland (Oldeberg 1976, s. 156) och samtliga är s.k. arbetsyxor. Två av dessa ingår i ett depåfynd hittat på Ekudden i Turinge sn., tillsammans med bl.a. spiralarmringar, mejslar, tutuli, bronsrör, en dubbelknapp och en spjutspets (Oldeberg 1974, nr. 2759). Förekomsten av stjärnornamentik på en tutulus samt dubbelknappens långa spröt antyder en relativt sen datering av fyndet (period III/IV), avsatsyxorna till trots. Depåfyndet visar att denna föremålsform i enstaka fall kan ha varit i bruk (åtminstone som en bronstillgång) i Mellansverige ända fram till yngre bronsålder. De övriga sörmländska fynden av avsatsyxor kommer, enl. Oldebergs lista, från Frustuna, Husby-Oppunda, Kila, Sorunda, Stockholm, Tunaberg och Turinge socknar. Det är möjligt att ytterligare yxor av denna typ hittats i Södermanland efter det att Oldeberg gjorde sin sammanställning.

Intressant för det kronologiska perspektivet är den provtagning som utfördes i anslutning till en skärvtenshög inom en annan del av det kvadratkilometerstora undersökningsområdet. Här framkom i några av sandproven i marken intill högen såväl lerklining, keramik och kol som några brända ben och förkolnade sådeskorn. Fyndmaterialet låg väl samlat i ett ca 15–25 cm tjockt kulturlager som med hjälp av sond kunde avgränsas tämligen väl. Mest troligt är att lagret är en golyta inuti ett hus. Ett sådeskorn från en av provgruperna i det förmodade huset har AMS-daterats (Ua-18704) till 3025 ± 70 BP, vilket kalibrerat (2 sigma) motsvarar tidsperioden 1430–1040 BC. Denna datering överensstämmer väl med den period under vilken avsatsyxan sannolikt varit i bruk, framför allt om man, liksom för depåfyndet från Turinge, överväger en datering till en sen fas av äldre bronsålder.

Referenser

- Broholm, H.C. 1944. *Danmarks Bronzealder. Band II*. København.
- Burenhult, G. 1999. *Arkeologi i Norden. Del 1*. Stockholm.
- Forssander, J. E. 1936. *Der ostskandinavische Norden während der ältesten Metallzeit Europas*. Lund.
- Montelius, O. 1872. Bronsåldern i norra och mellersta Sverige. *Antiquarisk Tidskrift för Sverige, del 3*. Stockholm.
- Oldeberg, A. 1974–76. *Die ältere Metallzeit in Schweden I-II*. Stockholm.
- Persson, H. 1983. Pålstaven under äldre bronsålder. *Struktur och förändring i bronsålderns samhälle* (red. B. Stjernquist). LUHM Report Series no. 17. Lund.

Thomas B Larsson & Roger Engelmark

Institutionen för arkeologi och samiska studier
Umeå universitet
SE-901 97 Umeå
thomas.larsson@arke.umu.se
roger.engelmark@arke.umu.se